

a další). Představu „jiného“ u středověkého člověka je také nutno odlišit od moderní koncepce „jinakosti“, což autorka ostatně svědomitě činí u jiných zásadních pojmů, např. již zmiňovaného náboženství. Poněkud méně zásadní, avšak přesto zarážející jsou četné „stopy“ kvalifikační práce, jež se dostaly i do její knižní podoby. Autorka se na mnoha místech vyjadřuje v první osobě, což leckdy otřásá jistotou její argumentace.

Tyto nedostatky však nepochybně přínosný historicko-religionistický přístup k dané problematice, jenž se opírá o detailní znalost zpracovaných pramenů a širokou škálu sekundární literatury. Publikace Jany Valtrové tak představuje počáteční krok k „setkání s jinými“ na cestách české medievistiky.

JAROSLAV SVÁTEK

Moc a její symbolika ve středověku,
edd. Martin NODL – Andrzej
PLESZCZYŃSKI, Filosofia, Praha 2011
(= Colloquia mediaevalia Pragensia 13)

176 s., ISBN 978-80-7007-351-3

Čtenáři se dostává do rukou kniha odrážející širokou škálu výrazových prostředků symbolické komunikace (z hlediska středověku) a současně záběr, prameny, možnosti a limity výzkumu dané problematiky (z pohledu dnešního medievisty). Ukazuje se, že i v těch případech, kdy jsme schopni symboliku gesta, textu či předmětu rozpoznat, nebo ji s velkou měrou pravděpodobnosti alespoň předpokládat, je ještě daleká cesta k výkladu, který navíc mívá platnost vždy jen více či méně podmíněnou a „absolutní“ závěry tu jsou nedosažitelnou metou. Tím napínavější je ono hledání.

Necelou desítku textů tvoří až na jedinou výjimku případové studie – jako východisko zde slouží předměty (prameny) hmotné (pečeť, meč), texty právní i kroniky, stejně jako jedna z forem vizualizace hierarchií a vztahů (nebesa). Onu výjimku tvoří studie V. Vaníčka, jež má povahu syntézy na téma symbolických výrazových prostředků v politické komunikaci na příkladu přemyslovské dynastie především 13. století. Jedním z nich po celý středověk bylo dynastické dějepisectví – že právě k tomuto okruhu náleží i letopis kanovníka Vincentia, se tuší již dlouho (zvláště v návaznosti na jeho středobod v podobě italského tažení roku 1158), J. Sobiesiak nicméně uceleným způsobem analyzovala zjevně heroizující tendenci a promyšlenou gradaci příběhu,

složeného z dílčích, pečlivě vybraných a prezentovaných epizod, směřující k oslavě Vladislava II. a podřízenou jeho stylizaci do role ideálního panovníka. In margine poznamenejme, že studie se evidentně minulá s knihou Anny Kernbach z roku 2010 (*Vincentina a Jarlochova kronika v kontextu svého vzniku*, zvl. s. 118–146), jež se danou problematikou zabývá detailněji, z hlediska koncepce Vincentiova textu nicméně dospívají obě badatelky k rámcově týmž výsledkům.

Další zdánlivě známá pramenná východiska představuje dvojice právních památek karlovské doby – *Maiestas Carolina a Ordo ad coronandum regis*. M. Nodl sleduje přísahy (především přísahu nezczizovat určité statky) předepisované panovníkovi v návaznosti na rituál korunovace a při některých dalších příležitostech, např. první vjezdy do čtyř měst – Prahy, Kutné Hory, Vratislavi a Budyšína. Autor ukazuje koncepční propojení mezi *Maiestas* a *Ordo*; ani jeden text nebyl realizován (uveden do praxe), na rozdíl od *Maiestas* však u *Ordo* (jelikož nešlo o právní text) nebylo třeba deklarovat, že nedošlo ke stvrzení. To je jeden z řady momentů, které je nutné při studiu *Ordo*, resp. při jeho využívání jakožto historického pramene, mít na paměti – řadu dalších naznačuje ve svém textu V. Žůrek. „Co vlastně *Ordo* je?“ nepředstavuje otázku tak banální, jak by se mohlo na první pohled zdát: jakkoli totiž *Ordo* může vzbuzovat dojem exaktně definovatelného typu pramene, ukazuje se, že souvislosti vzniku podobných textů mohou být značně různorodé (teoretické předpisy versus retrospektivní záznamy o proběhlých korunovacích, k tomu přistupují interpretace, ba adaptace v souvislosti s překlady textů do národních jazyků atd.), a v případě Karlova *Ordo* stojí za zamyšlení mimo jiné i jeho evidentní vazba na *Vita Caroli*.

Symbolika listin (ve smyslu hmotného „důkazu“) i pečeti se stala v minulosti předmětem pozornosti opakovaně, přičemž dvě případové studie přináší i anotovaná kniha. T. Jurek sleduje symboliku pečeti polského knížete Boleslava III. Křivoustého (1102–1138) s figurou sv. Vojtěcha na reversu (srovnání se symbolikou sv. Václava na panovníckých pečetích českých se zde přímo nabízí), zatímco P. Węcowski předkládá pozoruhodnou sondu týkající se vnímání symboliky a právní závaznosti majestátní pečeti v pozdním středověku. Na příkladu listinného materiálu Kazimíra Jagellonského (1447–1492) ukázal, že panovník programově odmítal užívání majestátní pečeti, která by garantovala nezpochybnitelnost listiny, resp. dispozice v ní obsažené. Tento postoj chápe jako svého druhu mocenský instrument s cílem udržet příjemce panovníckých

konfirmaci v „nejistotě“ ohledně právní nezpochybnitelnosti jejich výsad.

Pečeť byla – především ve svých počátcích – ve šlechtickém prostředí statutárním symbolem. Ještě výrazněji to platilo o meči. S mečem byl spjat iniciační akt rytířského pasování, jako výraz statusu se objevoval na raných šlechtických náhrobnících, zabodnutí meče do země bylo výrazem (pro) poddání se, předání meče mohlo doprovázet, případně nahrazovat akt postoupení právního nároku. Paleta symbolických významů meče tvoří významový kontext k jednomu pozoruhodnému, ve své době ale zřejmě nijak ojedinělému případu z anglického prostředí pozdního 13. století: meč jakožto výraz právního nároku na držbu půdy, kterou předkové (s mečem v ruce) vybojovali a uhájili (B. Klusek). Symboliky meče v docela jiném kontextu se dotýká i A. Pleszczyński. Vstupuje na pole říšských insignií, mnohokrát z různých stran dotčené, a zamýšlí se konkrétně nad symbolickým významem výzdoby pochvy říšského meče (na obou stranách postavy vládců – panovníků); je ovšem otázka, jak dalece bude symbolika interpretovaná v tak širokém, takřka neuchopitelném a každopádně „neověřitelném“ rámci, přijata.

Jeden z méně obvyklých (patrně však pouze z našeho úhlu pohledu) výrazových prostředků symbolické komunikace představil R. Novotný, a to nebesa (baldachýn). Na řadě případů dokumentoval symbolická sdělení užití, neužití i přímého odmítnutí nebes; ve druhém plánu si uvědomujeme roli kontextu (konkrétní historické konstelace) při pokusech o interpretaci symboliky, a to paralelně s globálními významovými proměnami, jež postupný vývoj přinášel. Právě nebesa jsou jasným dokladem jednoho i druhého.

Kniha nabízí plastický průřez spektrem médií symbolické komunikace – jak bylo naznačeno shora. K tomu lze dodat, že nad jednotlivými texty tanou čtenáři na mysli další analogické, nebo minimálně v základním rámci srovnatelné případy. Již to naznačuje, nakolik i poměrně úzce vymezené případové studie namnoze představují pars pro toto.

ROBERT ŠIMŮNEK

The Making of Memory in the Middle Ages, ed. Lucie DOLEŽALOVÁ, Brill, Leiden – Boston 2010
(= Later Medieval Europe 4)

499 s., ISBN 978-90-04-17925-7

Paměť je mnohovýznamovou kulturní konstantou, která hrála ve středověké kultuře zásadní roli. Editorka anotované knihy Lucie Doležalová se tomuto tématu dlouhodobě věnuje a do značné míry platí, že jej jako předmět bádání, nejen v českém prostředí, úspěšně zviditelnila. Jedním z plodů jejího úsilí je i předložená publikace, jež vznikla jako výstup mezinárodní konference uspořádané v Praze roku 2007 a v dvaceti pěti článcích přibližuje rozdílné aspekty tohoto fenoménu ve středověké společnosti

Paměť a schopnost zapamatovat si byly základním kamenem středověké učené kultury. Nezbytnou podmínkou středověkého vzdělání představovala podrobná a systematická znalost Bible, stejně jako základních kanonických děl v podobě rozsáhlých citátů. Lepší pochopení „umění paměti“ (ars memorativa / ars memoriae) tak pomáhá moderním historikům proniknout do světa středověkých učenců, neboť paměť jako schopnost či funkce mozku byla mnohdy předmětem jejich soudobé reflexe.

„Umění paměti“ mělo pochopitelně velký význam v situaci, kdy museli učenci vstřebat obrovské množství informací i celých textových pasáží. Proto mnozí středověcí autoři vymýšleli a sepisovali mnemotechnické strategie a pomůcky. Některé z nich představili autoři ve svých studiích v úvodní části knihy. Zaujímou zde zejména studie založené na pramenném materiálu ze střední Evropy z pera R. Wójcika a G. F. Kisse či zamyšlení nad přínosem i nástrahami některých konkrétních pomůcek od samotné editorky. Tato trojice nepředstavila svůj zájem o podobná témata poprvé, věnovala se jim dlouhodobě již dříve, o čemž svědčí také společnou péči připravený sborník *Culture of Memory in East Central Europe in the Late Middle Ages and the Early Modern Period* (ed. Rafał Wójcik, Poznań 2008). Dále se první část knihy věnuje jednotlivým pomůckám a obecně umění paměti, mnemotechnickou funkci totiž mohou plnit různé literární žánry (báseň, román, dialog, kazatelská pomůcka i skaldská poezie), jak zde demonstrují autoři jednotlivých studií.

Příspěvky v druhé polovině publikace představují fenomén paměti ve velmi rozličných prostředích. Paměť totiž ve většinově orální středověké kultuře vystupovala do popředí také